

van vierhonderdvijftig jaar, de beschreven onderwerpen zijn veelkleurig van inhoud: ontstaan en groei, organisatie, theologisch onderwijs, het gemeentelven, de armenzorg, de zending, het vredesgetuigenis, economische en culturele activiteiten, de relatie met de overheid. Het geheel is zorgvuldig geïllustreerd. Per hoofdstuk is een goede, oriënterende bibliografie toegevoegd. Gezien het karakter van de meeste opstellen (een dwarsdoorsnede) komt de negentiende eeuw veelvuldig ter sprake. Kort in hs. 4 over verdeeldheid en hereniging in de kring van Doopsgezinden (J. A. Oosterbaan) en hs. 5 over het theologisch onderwijs (C. F. en J. Brüsewitz), maar ook in de andere opstellen. Bijzonder boeiend zijn de hoofdstukken (met vele nieuwe gegevens) over de diaconale zorg vóór 1900 (hs. 7 van S. Groenveld) en dat over het dagelijks brood (de doopsgezinden, de economie en de demografie) van mw. J. M. Welcker (hs. 11). Ook de ontwikkelingen in de twintigste eeuw worden beschreven (hs. 13 H. Wethmar).

De samenstellers mogen trots zijn op het resultaat. Een uitstekende introductie in de geschiedenis van een (in Nederland) kleine, maar belangwekkende groepering in het Christendom.

J. van Gelderen

Christelijke organisaties in discussie. Een bijdrage. Onder redactie van de V.C.S.A. Uitg. Boekencentrum bv, 's-Gravenhage 1979, 143 blz.

De Vereniging van Christelijke Studenten te Amsterdam (een van oorsprong vrijgemaakt-gereformeerde organisatie, thans algemeen christelijk) heeft een aantal auteurs bereid gevonden hun gedachten op papier te zetten rondom het fenomeen van het als christenen zich organiseren. Veel christelijke organisaties vieren dezer jaren het feit dat zij honderd jaar geleden werden opgericht. Het resultaat is een bundel opstellen waarin verschillende visies op dit verschijnsel aan het woord komen. Inleidend een opstel van (wijlen) dr. C. Rijnsdorp ('De benaming 'christelijk' in het veranderend Nederlands tijdsbeeld'), vol met fijnzinnige typering van binnen-uit. Positief-met-aarzelingen zijn de bijdragen van P. J. Roscam Abbing, G. A. Kieft en H. A. de Boer. Negatief-met-iets-van-spijt is R. Zuurmond. Diepgravend is J. Klapwijk ('Christelijke organisaties in verlegenheid'), in een helder betoog zet hij de motieven op een rij en gaat hij in op argumenten contra christelijke organisatievormen. Voor wie de vraagstelling interesseert is deze bundel zeker van belang om verder te komen bij de gedachtenbepaling.

Misschien mag hier worden opgemerkt dat Klapwijk zijn notities nader heeft uitgewerkt in een breed opstel in de bundel studies voor prof. dr. K. Runia *Bewerken en bewaren* (Kok, Kampen 1982), in dezelfde bundel gaan ook J. Plomp en Y. Schaaf in op de vragen rondom de christelijke organisatie.

J. van Gelderen

Allard Pierson, *Oudere Tijdgenooten* (1888), vierde druk, verzorgd door Peter L. Schram. Uitgeverij Ton Bolland, voorheen H. A. van Bottenburg B.V.-Amsterdam 1982, 296 blz. f 39,50.

Pierson bundelde in 1888 een aantal opstellen die hij in de periode van 1872